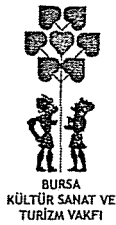

Uluslararası
Bursa Tasavvuf Kültürü
Sempozyumu
4

BURSA KÜLTÜR SANAT VE TURİZM VAKFI
BURSA KİTAPLIĞI 18

Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu 4

ISBN
975-7003-16-6

Birinci Basım
Eylül 2005

Yayına Hazırlayan
Mehmed Temelli

Baskı

F.Özsan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

İzmiryolu No:221 Beşevler / BURSA

Tel: 0 (224) 441 33 82

e-mail: fozsan@e-kolay.net

Açık hava Tiyatrosu Yanı, Kültürpark / Bursa

Tel: (0 224) 234 49 12 (3 hat)

Faks: (0 224) 234 49 11

E-posta: info@bkstv.org

İlk Osmanlı Vakayinâmelerinde Sultanlar ve Dervişler

Yrd. Doç. Dr. Sezai Sevim*

Tasavvuf Sempozyumlarının başlangıcından bu yana üzerinde durduğumuz konu, bilindiği gibi Osmanlı Beyliği'nin kuruluşundan itibaren Bey'lerin çevresinde bulunmuş ve onlarla teması olmuş ve böylece de onların yetişmesinde etkisi bulunduğunu düşündüğümüz kişiler ile Bey'lerin idareleri altındaki coğrafyada yaşayan ve Bey'ler tarafından vakıf veya temlik yapılarak faaliyetleri desteklenen kimi fikir ve düşünce sahiplerinin tespit edilmesi idi. Bu manda önceki yıllarda değişik tebliğler sunmuştuk.¹ O tebliğlerimizde öncelikli kaynak grubumuz Osmanlı Devleti'nin resmî devlet tutanakları idi.²

* Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ - Sevim, Sezai, "Osman Gazi ve Oğullarının Vakıfları", **Osman Gazi ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri**, Yay. Haz:Yard.Doç.Dr. Kadir Atlansoy-Yard.Doç.Dr. Sezai Sevim, Bursa 1996, s.159-166. Sevim, Sezai, "Osman Gazi'nin İrtibatlı Olduğu Düşüncülere Dair", **Osmanlı, Yeni Türkiye Yay.**, Cilt.VII, 1999, S.44-48. Bu ilk iki çalışmamız, kuruluş devrinin ilk sultanı olan Osman Gazi Devrini ele aldığı için onları I numaralı olarak kabul ettik. Aynı alanda ki II nolu çalışmamız ise şudur; Sezai Sevim, "Bursa ve Yakın Çevresinde Kuruluş Devri Sultanlarınca Desteklenen Dervişler-II" (Orhan Gazi ve I. Murad Devirleri)", **Bursa'da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü Sempozyumu (14-16 Kasım 2002), Bildiriler**, Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, Bursa 2002, s. 150-157. I. Murat'den sonra Osmanlı tahtına oturan diğer kuruluş devri sultanları ile ilgili aynı manadaki çalışmalarımız devam etmektedir.

² - Tahrir Defterlerinin tarihi kaynak olarak kıymeti için bakınız; **Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid**, neşreden-Halil İnalçık, 2. baskı, Ankara 1987, Giriş kısmı, s. XI-XXXVI; Ö. Lütfi Barkan-Enver Meriçli, **Hüdavendigâr Civarı Tahrir Defterleri I**, Ankara 1988, Giriş kısmı, s. 1-144 ve ayrıca yukarıdaki dipnotta gösterdiğim yazılarımızdaki kısa tanıtıcı bilgilere bakılabilir. Osmanlı tahrir defterlerinin bu konuda müraعات edilmesi gereken kaynaklardan bir grubu oluşturduğuna yönelik daha önce Ahmet Yaşar Ocak Beyin işaretleri de vardır. Bu konuda bkz."4.Son olarak arşivler, daha doğrusu büyük bölümü 16. yüzyılın ötesine gitmeyen Osmanlı defterleri", A.Y.Ocak, a.g.m., s.161.

Şimdi burada aynı konuya bir de özel kaynaklar grubunda ifade edilen “vakâyinâmeler” yoluyla bakacağız ve konuyu aydınlatmaya çalışacağız. Kuruluş devri deyince akla öncelikle ilk dört sultan devri geliyorsa da (Osman-Orhan-I.Murat-Yıldırım Bayezid) biz ikinci kuruluş da denilen³ Fetret Devri sonunda devleti toparlayan I.Mehmet ile oğlu II.Murat devirlerini de konumuz alanına dahil ediyoruz.

İşte “Kuruluş Devri” denilen dönemde, Beyliği kuran Osman’da itibaren tahta geçen diğer beş yönetici için, kimisine Gazi, Bey ve Han gibi unvanlar verilirken kimisiyle ilgili olarak da Sultan, Padişah, Hündgâr veya Hüdâvendigâr lakap ve unvanları kullanıldığı bilinmektedir. Biz burada ilk altı yöneticiyi genel bir adlandırma durumunda kalınca ifade kolaylığı olsun diye “sultan” kelimesini tercih ettik. Pek tabii bilinmektedir ki; hepsi de “Sultan” unvanı kullanmış degillerdir.⁴

Yine tebliğimizin adında geçen “Kuruluş Devri Vakayinâmeleri” ifadesini de burada biraz açmaya ihtiyaç var zannediyorum. Bilindiği gibi yeni doğmuş bir bebeğin ileride çok ekili ve önemli bir kişilik haline gelerek tarihi bir önem arz edeceğini kimse pek düşünmez ve onun doğduğu günleri ve o günlerin diğer olaylarını her şeyiyle kaleme alma zahmetine girmez. İşte Osmanlı Devleti’nin de ortaya çıktığı yıllarda onun tarih içinde çok önemli bir devlet olarak yer alacağını pek kimse düşünmemiş olsa gerektir ki o yıllarda kaleme alınan günümüze gelebilmiş hiç tarih kitabı Aşıkpaşazâde’nin bahsettiği Yahşi Fakih hariç tutulursa⁵ yoktur denilebilir. Dönemin olayları hakkında bilgi edindiğimiz olay takvimleri denilebilecek ve “Tarihî Takvimler” adı verilen bazı eserler varsa da tarih kitabı mahiyetinden uzaktırlar.⁶ Şu halde tarih kitabı diyebileceğimiz ilk vakayinâmeler kuruluşun çok sonrasında kaleme alınmaya başlamıştır. Bunlar arasında Ahmedî’nin Osmanlı Devleti ile ilgili eserini⁷ öncelikle ifade etmek gerekmektedir. Yazılış yılları itibariyle ardından Şükrullah’ın eserini⁸ belirtmek yerinde olacaktır. Sonra da Aşıkpaşazâde’nin meşhur eserini bura-

³- Mehmet-I için “bani-i sani-i Devlet” tabiri bazı kaynaklarca kullanılmaktadır.

⁴- Mehmet-I yani Çelebi Mehmet’in lakabı “Sultan Han’dır.

⁵- Aşıkpaşazade’nin belirttiği kadarıyla Orhan Gazi’nin imamı İshak Fakih’in oğlu olan Yahşi Fakih’in evinde yazılı olarak bulunduğu Osmanlı Tarihi hüviyetindeki eser, onun Yıldırım Han da dahil olmak üzere dönemin bilgilerini aldığı kaynağıdır. Ancak daha sonra hiçbir kimse bu kaynakla karşılaştığından bahsetmediğine göre günümüze de gelememiştir. Bakınız; Aşıkpaşazade, “Tevarih-i Al-i Osman”, *Osmanlı Tarihleri-I*, yayına hazırlayan- Nihal Atsız Çiftçiöğlü, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1949, s. 91, 148.

⁶- Osman Turan, *İstanbul’un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler*, Ankara 1984.

⁷- Ahmedî’nin meşhur eseri “İskendername” nin sonuna eklediği “Dastan ve Tevarih-i Müluk-i Al-i Osman” adlı eseri sadece Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarını ihtiva eder. Bakınız; Ahmedî, “Dastan ve Tevarih-i Müluk-i Al-i Osman”, *Osmanlı Tarihleri-I*, yayına hazırlayan- Nihal Atsız Çiftçiöğlü, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1949, s. 1-35.

⁸- Bakınız; Şükrullah, “Behçetü’t-Tevarih”, *Osmanlı Tarihleri-I*, yayına hazırlayan- Nihal Atsız Çiftçiöğlü, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1949, s.37-76.

da belirtmek ve hakkında şu tespiti de ifade etmeliyiz; burada dervişlerin tespitini yapmak için müracaat ettiğimiz ilk iki vakâyinâme bize çok az bilgiler sunarken, Aşıkpaşazâde eserinde dervişler ve fikir adamları konusunda hiç de azımsanmayacak zenginlikte bilgiler sunmaktadır. Hatta kendisinden sonra kaleme alınmış bulunan birçok vakâyinâmenin de bu yönden kaynaklığını yapmıştır. Yine aynı yıllarda kaleme alınan Nişancı Mehmet Paşa'nın eseri⁹ ile Bayatlı Mahmut Oğlu Osman'ın eserini¹⁰ de belirttikten Oruç b. Adil'in eserini¹¹ de unutmamalıyız. Ancak bunlar da dervişler ve fikir adamları yönüyle Aşıkpaşazâde ile ölçüye bile alınamayacak kadar az bilgi verirler.

Aşıkpaşazâde'nin eseri *Tevârih-i Âl-i Osman*, kendi içindeki uyum, nüshalar arasındaki farklılıklar ve yazıldığı tarih açısından belki tekrar tekrar incelemeye ihtiyaç göstermekte ise de burada ele aldığımız dervişler ve fikir adamları konusunda en fazla bilgiyi vermesi bakımından bizim ana kaynağımız olmuştur. Ancak yazıldığı tarih konusunda Osmanlı Tarihi araştırmacılarının çoğunluğu eldeki nüshalarda belirtilen en son olay tarihi olan II. Bayezit'in H.908/M.1502 yılındaki vukuatı yılında yazıldığında hemfikir¹² iken bazı araştırmacılar ise *Menâkıbü'l-Arifin* tercümesinde ve ondan naklen *Hadikatü'l-Cevâmi'*de Aşıkpaşazâde'nin vefatı H.22 Muharrem 886/M. 23 Mart 1481 olarak verilmesi ve buna benzer birçok ipucunu da dikkate alarak eserin tamamlanma yılının H.885/M.1480 olduğu görüşünü ileri sürmektedir.¹³

Bu çalışmamızda Sultanlarla temas kuran, yakınlığı olan veya Sultanlarca -tabiri caizse- kullanan dervişler ve fikir adamları ana konumuz olduğuna göre, vakâyinâmelerin yazarını ve onların kimlikleri ile eserindeki tercih ve meyil yönlerini çok önemsemememiz gerekmektedir.¹⁴ Bu açıdan

⁹- Bknz; Nişancı Mehmet Paşa, "Osmanlı Sultanları Tarihi", **Osmanlı Tarihleri-I**, yayına hazırlayan- Nihal Atsız Çiftçioğlu, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1949, s. 321-369.

¹⁰- Bknz.; Bayatlı Mahmut Oğlu Osman, "Cam-ı Cem-Ayin", **Osmanlı Tarihleri-I**, yayına hazırlayan- Nihal Atsız Çiftçioğlu, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1949, s. 371-403.

¹¹- Bknz; Oruç bin Adil,

¹²- Aşıkpaşazade'nin eserinin daha iyi anlaşılması için bakınız; Halil İnalçık, "The Rise of Ottoman Historiography", **Historians of the Middle East**, edit.-Bernard Levis-P. M. Holt, Londra 1964, s.152-167; Halil İnalçık, "How to read 'Ashik Pasha-zâde's History of the Ottoman House", **Studies of Ottoman History in Honour of Prof. V. L. M'enage**, ed. Colin Heywood- Colin Imber, İstanbul 1994; C. Imber, *The Ottoman Empire (1300-1481)*, İstanbul 1990; C. Imber, "Osman Gazi Efsanesi", **Osmanlı Beyliği (1300-1489)**, editör- Elizabeth A. Zachariadou, çev. Gül Çağalı Güven, İsmail Yerguz, Tülin Altınova, İstanbul 1997, s. 68-77.

¹³- Aşıkpaşazade'nin eserinin tamamlandığı tarih konusunda bir tartışma için bakınız; Aşıkpaşazade, "Tevârih-i Al-i Osman", **Osmanlı Tarihleri-I**, yayına hazırlayan- Nihal Atsız Çiftçioğlu, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1949, s. 81-83.

¹⁴- Mesela bir vakayiname olan Aşıkpaşazade'nin eserini okurken onun verdiği bilgileri sorgulayan Halil İnalçık hocanın makalesi "Aşıkpaşazade Tarihi Nasıl Okunmalıdır?", **Söğütten İstanbul'a**, Haz.Mehmet Öz-Oktay Özel, Ankara 2000, s. 140, ve bizim şu makalemiz,

Aşıkpaşazâde'nin eserini ele aldığımızda H.885 /M.1480 vukuatı ile tamamlanan bilgilerin bulunduğu 155. bab tan sonrasının başkalarınınca eklenme ihtimali dolayısıyla incelememizin dışında tuttuk.

Çalışmamızda ikinci kaynak durumundaki Münecimbaşı'nın eserine gelinceye kadar birçok başka vakâyinâme varsa da (Neşri¹⁵, Hoca Sadeddin¹⁶, İbn-i Kemâl¹⁷ vs.) kuruluş devri konusunda onların da ana kaynağının Aşıkpaşazâde olduğu açıktır. Münecimbaşı'nın eserini¹⁸ birçok yönüyle başka ve farklı kaynakları da incelemiş olma özelliği dolayısıyla, hem daha zengin ve geniş, hem de daha güvenilir olabileceğini düşünerek (hiç olmazsa kuruluş devri ve derviş-sultan ilişkisi yönüyle) tercih ettik. Ancak onun da Aşıkpaşazâde'den çok farklı yönünün olmadığı ve hatta s Aşıkpaşazâde'yi bu yönden bir nevi tekrar ettiği kanaatine ulaştık.¹⁹

Bahsettiğimiz iki eseri kuruluş devri itibariyle taradık ve o devirde yaşadığından bahsedilen tüm dervişleri ve fikir adamlarını tespit ettik. Önce daha eski olması dolayısıyla Aşıkpaşazâde'yi ele aldık ve değindiği isimleri Tablo I'e sayfalarıyla birlikte yerleştirdik. Ardından da Münecimbaşı'nın değindiği isimlere Tablo II'ye sayfalarıyla birlikte yerleştirdik. Böylece her iki eserde zikredilen derviş ve fikir adamlarını ayrı ayrı tablolarda izleyebilmek mümkün olmuştur.

Tablo-I

Aşıkpaşazade'nin Tevarih-i Al-i Osman adlı eserindeki Dervişler ve Fikir Adamları

Görüşenler (+)	Derviş ve Fikir Adamlarının İsimleri	Buldukları Sayfalar
	Osman Öncesi	
	Baba İlyas	91-122-188
	Şeyh Muhtlis Paşa	91
	Şeyh Salman	91-188
	Şeyh Yahya	91-188

"Osmanlı Kuruluş Devri Kaynakları ve Dervişler", **Bursa'da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü-II, Sempozyumu** (14-16 Kasım 2003), **Bildiriler**, Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, s. 52-56

¹⁵- Neşri'nin eseri için bakınız; Mehmet Neşri, **Kitab-ı Cihannüma (Neşri Tarihi)**, Hazırlayanlar: Faik Reşit Unat-Mehmet Altay Köymen, II cilt. Ankara 1995.

¹⁶- Hoca Saadeddin Efendi'nin eseri için bakınız; **Tacü't-Tevarih, C. I-II**, İstanbul, 1279,1280/1862-1863.

¹⁷- İbn-i Kemal'in eseri; **Tevarih-i Al-i Osman, I. Defter**, Haz. Şerafettin Turan, Ankara 1991.

¹⁸- Münecimbaşı'nın eseri için bakınız; Münecimbaşı Ahmed bin Lütfullah, **Camiü'd-Düvel , Osmanlı Tarihi (1299-1481)**, Yayına Hazırlayan: Ahmet Ağrakça, İnsan Yayınları, İstanbul 1995.

¹⁹- Tablo-I ile Tablo-II deki isimleri birbiriyle karşılaştırabilmek için Tablo-III te yan yana getirdik. Oradan izlenebilir.

Osman Gazi		
+	Şeyh Edebalı	95-96-103-105-110-114-118-120
+	Kumral Dede	95-96
+	Dursun Fakih	103
	Ebul Vefa	91-122
Orhan Gazi		
+	Geyiklü Baba	123
+	Ishak Fakı	91
+	Kara Hoca	120
+	Karaca Halil	117-118
+	Hacı Hasan	119-120
	Sıraceddin Urumi	120
+	Şeyh Mahmut	110
+	Davud-u Kayserî	120
	Aşık Paşa	91-116-120-188
+	Taceddin-i Kürdî	96-120
+	Ahi Hasan	110-111-115
Murat-I		
+	Baba Postinpuş	126
+	Koca Efendi	130
Yıldırım Bayezit		
+	Koca Naib	145
+	Yahşi Fakih	91-106-148
+	Emir Sultan	190
+	Ebu Ishakiyye	135
Mehmet-I		
	Fazlullah Kadı	117-148-160
+	Bedreddin Simavnavî	147-148-153-154
	Börklüce Mustafa	153
	Dorlak Hu Kemal	153
Murat-II		
	Ahi Kadem	160
	Ahi Yakup	160
+	Akbıyık	187
+	Emir Seyyid	172
+	Mevlana Haydar	154
+	Mevlana Hüsrev	184
+	Şukrullah	175

Tablo-II

Müneccimbaşı'nın Camiü'd-Düvel adlı eserindeki Dervişler ve Fikir Adamları

Görüşenler (+)	Fikir Adamlarının İsimleri	Buldukları Sayfalar
	Osman Öncesi	
	Ahi Evran	88
	Baba İlyas El Acemi	88

	Elvan Çelebi	88
	Muhlis Paşa	87
	Osman Gazi	
	Ahi Hasan	88
	Dursan Fakih	72-87
	Şeyh Edebalı	55-68-79-86-88
	Kumral Abdal	56-88
	Mahmut Paşa	69-87
	Molla Hattab İbn Ebi Kasım	87
	Orhan Gazi	
	Davudu Kayseri	95
	Geyikli Baba	88
	Aşık Paşa	88
	Murat-I	
	Postinpuş Dreviş	109
	Yıldırım Bayezit	
	Şemseddin Muhammed El-Buhari	137-186-204-230
	Şeyh Muhammed El-Cezeri	144
	Mevlana Şehseddin Fenari	144-204
	Mehmet-I	
	Mevlana Fazlullah	160
	Bedreddin Simavnavî	179
	Börklüce Mustafa	180
	Tortlak Hud Kemal	181
	Burhaneddin El-Acemi	181
	Haydar El-Harevi	181
	Mevlana Sinan (Şeyhî)	175
	Murat-II	
	Şeyh Fahreddin Efendi	204
	Fenarizade Mevlana Yusuf Bâlî	215
	Hacı Bayram-ı Veli	240
	Hazma El-Karamani	208
	Molla Hüsrev	218-225

Şimdi de iki vakâyinâmede zikredilenler ile birlikte, bir de daha önceki tebliğlerimizde incelediğimiz, Osmanlı Devleti'nin resmi kaynaklarından olan Tahrir Defterleri ve Vakıf Defterleri'nde kendilerine vakıf ve temlik yapılan derviş ve fikir adamlarının tespit ettiğimiz isimlerini tek bir tabloda gösterelim. Bu son tablo vakâyinâmeler ile Tahrir Defterleri'nin verdiği isimleri kıyaslayabilmek için çok faydalı olacaktır diye düşünüyorum.

Tablo-III
Vakayinâmelerde ve Tahrir Defterlerinde
Dervişler ve Fikir Adamları

Aşıkpaşazade	Müneccimbaşı	Tahrir Defterleri
Osman Öncesi	Osman Öncesi	

Baba İlyas	Ahi Evran	
Şeyh Muhlis Paşa	Baba İlyas El Acemi	
Şeyh Salman	Elvan Çelebi	
Şeyh Yahya	Muhlis Paşa	
Osman Gazi	Osman Gazi	Osman Gazi
Şeyh Edebalı	Ahi Hasan	Şeyh Edebalı
Kumral Dede	Dursun Fakih	Ömer Fakih
Dursun Fakih	Şeyh Edebalı	Şeyh Süleyman
Ebul Vefa	Kumral Abdal	Akbaş Derviş
Orhan Gazi	Mahmut Paşa	İsa Sofi
Geyikli Baba	Molla Hattab İbn Ebi Kasım	Şeyh İshak
İshak Fakı	Orhan Gazi	Mevlanâ Muhammedî Fakih
Kara Hoca	Davudu Kayseri	Zekariya Baba
Karaca Halil	Geyikli Baba	Mevlanâ Osman Fakih
Hacı Hasan	Aşık Paşa	Kumral Baba
Siraceddin Urumi	Murat-I	Orhan Gazi
Şeyh Mahmut	Postinpuş Dreviş	
Davudu Kayserî	Yıldırım Beyazıt	Seğid Fakih
Aşık Paşa	Şemseddin Muhammed El-Buhari	Ermeni Baba
Taceddin-i Kürdî	Şeyh Muhammed El-Cezeri	Postinpuş
Ahi Hasan	Mevlana Şehseddin Fenari	Sofioglu
Murat-I	Mehmet-I	Sefer Şeyh
Baba Postinpuş	Mevlana Fazlullah	İsmail Fakih
Koca Efendi	Bedreddin Simavnavî	Muslih Fakih
Yıldırım Bayezit	Börklüce Mustafa	Musa Şeyh
Koca Naib	Torlak Hud Kemal	Hızır Şeyh
Yahşi Vakih	Burhaneddin El-Acemi	Ede Fakih
Emir Sultan	Haydar El-Harevi	Halil Fakih
Ebu İshakiyye	Mevlana Sinan (Şeyhî)	İshak Fakih
Mehmet-I	Murat-II	Karaoğlan
Fazlullah Kadı	Şeyh Fahreddin Efendi	Şerefüddin Paşa
Bedreddin Simavnavî	Fenarizade Mevlana Yusuf Bâlî	Ahi Güvendik
Börklüce Mustafa	Hacı Bayram-ı Veli	Kıtağuz Şeyh
Dorlak Hu Kemal	Hazma El-Karamani	Kapaklu Beg
Murat-II	Molla Hüsrev	Barak Dede
Ahi Kadem		Davut Fakih
Ahi Yakup		Adil Fakih
Akbıyık		Şeyh Muhyiddin
Emir Seyyid		Aşık
Mevlana Haydar		Şems Şeyh
Mevlana Hüsrev		İlyas Bey
Şukrullah		Helvacı Seydi
		Hacı Çakra
		Erdicek
		Şeyh Adil
		Murat-1

		Mehmet Seydi ve Ali Seydi
		Ahmet Fakih
		Hızır Fakih
		Hızır İlyas Fakih
		Ishak Ede Şeyh
		Şeyh Ali
		Ede Oruç
		Hasan Fakih
		Ömer Fakih
		Menteşe Şeyh
		Ahi Gündüz
		Turud Fakih
		Abdurrahman
		Şeyh Güvenç
		Yegan Reis
		Ahi Musa
		Hacı İbri
		Abdal Cüneyd
		Timurhan Şeyh
		Hacı Danişmend Fakih

Tablo III hakkında biraz değerlendirme ve açıklama yapmakta yarar görüyorum. İlk sütunda Âşıkpaşazâde'de ismi geçenler görülüyor. Bu isimler bahsedildiği sultanın dönemine göre tabloya yerleştirilmiştir. Ardından ikinci sütunda Münecimbaşı'nda zikredilenler aynı şekilde sultanların dönemlerine göre sıralanmıştır. Üçüncü sütunda ise Tahrir Defterleri'nde ismi geçenler sıralanmıştır. Görüleceği gibi son sütunda ilk üç sultan devrinin isimleri sıralanmıştır. Önceki tebliğlerimizde bu üç sultan devrini konu edinmiştik. Belki daha sonraki bir tebliğle Yıldırım, Çelebi Mehmet ve Murat II dönemlerinin isimlerini de Tahrir Defterleri'nden tespit eder ve orada gerekli değerlendirmemizi yaparız.

Tablolarımızın sonuncusuyla ilgili olarak şu önemli açıklamayı da yapmak gerekmektedir. Son sütundaki isimlerin hepsi, devrinin sultanlarıyla bilfiil temas kurmuş ve görüşmüş olmaları kesin olan kişilerdir. Ancak, ilk iki sütundaki isimler vakâyinâmelerde sadece adı geçen kişilerdir. Bu isimlerin sultanlarla temas kurmuş olduğu belirtilenlerin önüne şu işareti "+" koyduk.

Son tablo ile ilgili sonuç olarak şunu söyleyebiliriz. Tahrir Defterleri, Osmanlı Devleti'nin mâlî gelirlerini düzene koymak için tutulmuş defterler olmakla birlikte, devletin vergiden muaf tuttuğu dervişleri de bu defterlerde gösterme prensibi vardı. Ayrıca gelirleri devlete değil de vakfa tahsis edilmiş olan arazi, dükkan ve benzeri menkul ve gayri menkullerin de yine ayrıca defterlerde belirtilmesi gerekmektedir. İşte Tahrir Defterleri'nde dervişlerin isimleri bu nedenlerle geçmektedir. Bizim ismini tespit ettiğimiz

dervişler ise bizzat sultanlar tarafından kendilerine temlik yapılanlar veya vakıf tahsisi yapılanlardır. Bu gibi gerekçelerle Tahrir Defterleri'nde isimi geçenlerin, sultanlarla olan ilişkilerinin nasıl geliştiği ve hangi boyutta olduğunun detayını aynı defterlerden elde etmek pek tabii ki mümkün değildir. Bu isimler hakkındaki bilgileri detaylandırmak, başka kaynaklarla desteklemek, tasavvuf tarihçilerine kalmaktadır. Bizim işimiz farklı bir kaynak grubunun verdiği bilgilerle vakayiname bilgilerini sizlerin kıyaslamana sunmaktır.

Burada sultan-derviş ilişkisini ele almışken, vakâyinâmelerden bir örnek olay seçmeyi ve sizinle paylaşmayı uygun gördüm. Bunun için de Âşıkpaşazâde'yi kaynak olarak kullanmayı tercih ettim. Âşıkpaşazâde'de Geyikli Baba ve Orhan Gazi ilişkisi şöyle anlatılır:²⁰

“Hele şimdi görelüm Orhan Gazi Bursa'da neyley. Devlet ilen kim geldi, imâret yapıldı. Vilâyetün dervişlerini teftiş etmeğe başladı. İnegöl yöresinde, Keşiş Dağının aralığında bir niçe dervişler gelmişler. Anda makam dutmuşlar. İçlerinde bir derviş var. Bu dervişlerden uyurlur. Varur, dağda geyicekler ile yürür. ve ol Durkut Alp anı sever. Dâyıım anun yanına gelür. Anun ile müsâhabet eder. Durkut Alp pir olmuş idi. Orhanun dervişler teftiş etdüğün işidicek Orhan Gaziye bir adam göndürdi kim “Benüm köylerüm yanında bir nice derviş geldi. Mukim oldı. Aralarında bir derviş vardır. Gâh gâh varur. Dağda geyicekler ile gezer bir nice gün. ve haylı mübârek kişidür dedi. Orhan Gazi eyidür: “Acab kimün mürididür” dediler. Eyitdi: “Sorun kendüden” dedi. Geldiler. Sordılar. Eyitdi: “Baba İlyâs müridiyin” dedi. “Seyid Ebülverâ tarikindenin” dedi. Emr etdi kim: “Varun Derviş getürün” dedi. Geldiler. Davet etdiler. Gelmedi. Derviş dahi habar ısmarladı kim: “Sakın, Orhan dahi gelmesün” dedi. Geldiler, Orhan Gaziye habar verdiler. Orhan Gazi gene adam göndürdi kim: “Niçün gelmez? ve beni niçün komaz anda varmağa?” Derviş cevap verdi kim: “Dervişler göz ehilleri olurlar. Gözedürler. Dahı vaktında varurlar kim du'âları makbul olma” Bir niçe gündenden sonra bir kavak ağacını kopardı. omzına götürüb doğrı Bursanun hisarına geldi. Padişahun sarayına geldi. Havlı kapusunun iç yanında bu kavak ağacını dikmeğe başladı. Gördüler. Hana habar verdiler: “Ol derviş geldi. Bir kavak ağacı dahi getürdi. Kapuda dikeyürür” dediler. Orhan Gazi çıkıdı. Gördi kim ağacı dikmiş. Dahı sormadı Hana eyidür: “Teberrükümüzdür. Oldukça dervişlerün du'âsı sana ve neslüne makbuldür” dedi. Hemandem du'âa etdi. Durmadı. Döndi. Gerü mekânına vardı. O kavak ağacı şimdi dahi vardır saray kapusunun içinde. Gayetde büyük ağcdur. ve her gelen padişah ol ağacın kurcasını giderürler. Andan sonra Orhan Gazi dahi dervişün ardınca mekânına vardı. Eyidür: “Derviş

²⁰- Aşıkpaşazade, , “Tevarih-i Al-i Osman”, Osmanlı Tarihleri-I, yayına hazırlayan- Nihal Atsız Çiftçiöğlü, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1949, s. 122-123.

Bu İnegöl, nevâhisiyle senün olsun” dedi. Derviş eyidür: “Mülk, mal Hakkundur. Ehline verür. Biz anun ehli degülüz” der. Sordular: “Ehli kimlerdür?” dediler. Eyitdi: “Hak Ta’âlâ dünya mülkini sizün gibi hanlara ısmarladı. Malı dahı mu’âmele ehline ısmarladı kim kulları birbiriyle masâlihın görsünler deyü. Bizlere gün yeni, nasib olan rızık dahı yeni” dedi. Orhan Gazi eyidür: “Derviş Nola Benüm de sözümi kabul etsen?” Derviş eyidür: “Şu karşuda duran depecükden berü yercügez dervişlerün havlısı olsun” dedi. Orhan Gazi dahı bu sözi kabul etdi. Di’â aldı. Mekânına gitdi.

Orhan Gazi ol dervişün üzerine kubbe yaptı. Yanında tekye yapıverdi. ve dahı cum’a mescidi yaptı. Şimdiki vakıtta üzerinde ihyâ olunub beş vakıtta padişahlara du’â ederler kim dâym anarlar. Ol zâviyeye Geyikli Baba Tekyesi derler.”

Bir vakâyinâmede sultan-derviş ilişkisi bazen böyle tüm detayıyla işlenirken, dervişe yönelik vakfın sultan tarafından nasıl yapıldığını biz de örneğiyle görmüş oluyoruz. Tahrir Defterleri’ndeki her vakıf kaydının da, belki bu derece geniş ve teferruatlı bir ilişki sonrasında değil, ama muhakkak bir kısa veya bazen daha da uzun bir görüşme vukuatı ihtiva ettiğini düşünmeliyiz.

Geyikli Baba ile ilgili bir başka metin²¹ daha vardır ki, onu da buraya alarak ilişkinin detayını biraz daha aydınlatmak istiyorum. Ancak bu ikinci metin kendi içinde araştırmacıları iki ayrı tarafa yönlendirir gibidir.²²

Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde, Ali Emiri Tasnifi’nde bulunan ve Musa Çelebi dönemine ait olan belgede Baba’nun Kızıl Kilise’yi fethi şu şekilde anlatılmaktadır:

“...merhum Orhan Padişah ol kıyıları feth iderken Kutbü’l-Arifin Şeyh Geyikli Baba dahi ol canibde üç yüz altmış kapılı bir kilisa varmuş. Kızıl kilisa dimekle meşhur imiş. Ol kilisayı kendüler feth itmişler. Cengi derken bir kestan ağacı varmuş. Cengi eder edermiş, ol kestone yarılıub Baba’yı saklar imiş. Kafirler ararlar bulamazlar imiş. Sabah gene çıkub kafirlerle cengi derdi. Erenlerle bu neville iletmişlerdir.

Geyikli Baba’nun Bursa’nın fethi sırasında gösterdiği başarı ve kerametler Orhan Gazi’ye bildirilince, Orhan Gazi, “Baba meyhordur deyu iki yük araki ve iki yük şarap” göndermiştir. Bunun üzerine Geyikli Baba “yanun-

²¹- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ali Emiri Tasnifi, Nr. 1; ayrıca buradaki belgeyi ilk yayın için bakınız, Ahmed Refik, *Türkiye Tarihi-I*, İstanbul 1928, s. 349.

²²- Osman Gazi ve Orhan Gazi dönemlerinde sultanlarla yakınlığı olduğu ifade edilen Rum Abdalları hakkında geniş bilgi ve Geyikli Baba ile Orhan Gazi arasındaki hediyeleşme olayı hakkındaki değerlendirmeye için bakınız; Ahmet Yaşar Ocak, "Osmanlı Beyliği Topraklarında Sufi Çevreler ve "Abdalan-ı Rum" Sorunu (1300-1389)", *Osman Gazi ve Dönemi Sempozyumu-Bildiriler*, yay.haz. Kadir Atlansoy-Sezai Sevim, Bursa 1996, s. 53-72.

daki Balım Sultan'a cevap virüb padişah bize iki yük yağ ve iki yük bal göndermişler deyü bir kazgan getirdüb ateş yakdırub kaynatdırur ve içine pirinç kayub ala zerde olub getiren adam nazarında ve hem anınile bu zereden padişaha gönderib ve hem ateşde yanan ateşden biraz kor bir panbuk içine koyup padişaha göndermiş”.

Şimdi metnin ilk kısmını dikkate alırsak, bir noktaya doğru yönelmemiz mümkün iken ikinci kısmını da dikkate aldığımızda, çok daha başka sonuçlara ulaşmamız mümkün görünmektedir. Hatta ikinci yönü anlamlandırmada Âşıkpaşazâde'deki ifadelerin başlangıcındaki şu “Vilayetün dervişlerini teftiş etmeğe başladı” cümlesini de²³ göz önüne getirerek, metnin tamamından çıkartılacak olan mana kuvvetlenmiş olmaz mı? diyerek konumuzu tamamlamış olalım.

---

²³ - “Vilayetin dervişlerini teftiş etmeğe başladı”, Aşıkpaşazade, Atsız neşri, s. 122.